

KUVIA SUOMEN PUOLUEETTOMUUSPOLITIIKAN ALKUVAIHEISTA

MAX JAKOBSON: *Veteen piirretty viiva*. Otava, Keuruu 1980, 340 s.

Karl W. Deutsch ja *Richard L. Merritt* loivat aikoinaan kehyksen, jonka mukaan mielikuva voi muuttua viidessä suhteessa: se voi vahvistua, siihen voi tulla lisäinformaatiota, se voi selkiintyä, se voi uudelleenorganisoidua ja sen yhteydet muihin mielikuvuihin voivat muuttua. Tällainen kehys saattaa joskus osoittautua hyödylliseksi kirjallisuudenkin arvioinnissa.

Meillä on toisen maailmansodan jälkeen ilmestynyt ehkä kymmenkunta sellaista poliittista muistelmateosta, jotka ovat paljastaneet joitakin huomionarvoisia, julkisuudessa ennen tuntemattomia tietoja ulkopoliittikan tapahtumista. Max Jakobsonin käsitteynalainen teos sisältää sellaisia paljastuksia poikkeuksellisen runsaasti, siinä yksi ilmeinen syy sen korkeisiin myyntilukuihin. Salaisen ja julkisen tiedon raja ei ole viivanomainen, vaan tietynlainen harmaa vyöhyke, jota Jakobson näennäisen huolettomasti paikoitellen kulkee. Paljastuksensa hän kuitenkin itse asiassa aina sommittelee niin, että ne kokonaisuutena katsoen ovat tulkittavissa ns. virallisen ulkopoliittikan tueksi. Mikä on ollut Jakobsonin oma tosiasiallinen osuus opin kehittelyn ideoinnissa ja ratkaisujen löytämisessä, sitä kirja ei selvästi paljasta. Joka tapauksessa hän näyttäisi aina tärkeinä hetkinä olleen paikalla tai havaintoetäisyydellä.

Teos ei sisällä pelkästään muutamia julkisuudessa ennen tuntemattomia faktanomaisia tietoja Suomen ulkopoliittikan kehityksestä. Siinä on myös laajempia painotuksia ja tulkintoja, jotka saattavat vaikuttaa vakiintuneisiin mielikuviimme. Yöpakkaskautta arvioidessaan Jakobson päätyy näkemykseen, jonka mukaan Neuvostoliiton Suomeen kohdistaman paineen motivoi ennen kaikkea epäily poliittisten voimien ryhmittymisen muuttumisesta Suomessa. Tämä ei sinänsä ole uutta, mutta lisää punnuksen yhden vaihtoehdoisen tulokinnan vaakakuppiin. Noottikriisin tulkinnaassa Jakobson vetää hyvinkin radikaalisti sitä linjaa, että nootin lähettämisen ja kriisin kulun määräsi ensisijaisesti hrushtshe-

vilaisen ja molotovilaisen linjan valtakamppailu Neuvostoliiton johdossa. Erityisesti tässä yhteydessä Jakobsonin varsinaiselle todistusaineistolle voi antaa ylimääräistä suggestiovoimaa hänen poikkeuksellinen kirjallinen sommittelukykyensä. Kolmantena teokselle leimaa-antavana piirteenä mainitsisin kuvapolitiikan merkityksen korostamisen. Erityisesti juuri yöpakkasten ja noottikriisin jälkihoito näyttää vaatineen Suomelta energistä ulkopoliittikan kuvan uudelleenrakennusta. Jatkuvaa kuvan tarkkailua ja kehittämistä on vaatinut myös puolueettomuusaseman vakiinnuttaminen yleisemminkin.

En yritä arvioida Jakobsonin teosta tutkimuksena, koska se on tietynlainen analyttinen muistelu. Sillä voi nähdäkseni kuitenkin olla Suomen ulkopoliittikan tutkimuksen kannalta ainakin kolmenlaista välitöntä merkitystä. Ensinnäkin se on omiaan selventämään käsityksiä maan ulkopoliittikan päätöksenteko- ja toimeenpanotavoista. Ulkopoliittikka näyttäytyy siinä sarjana tilanteellisia ratkaisuja ympäristön haasteisiin, mahdollisuuksiin ja pulmatilanteisiin; ulkopoliittinen toimintaoppi syntyy asteittain, kun keskeiset ulkopoliittiset arvot, periaatteet ja imperatiivit integroidaan kokonaisuudeksi tilanteellisten ratkaisujen luomien mallien kanssa. Toiseksi Jakobson tuo jo edellämäinillä tavalla jonkin verran uusia detaljeja ja uusia tulkintoja eräisiin Suomen ulkopoliittikan historiallisiin ratkaisuvaiheisiin. Uusi on esim. tieto siitä että Suomi valmistautui jäsenyysneuvotteluihin OEEC:n kanssa jo eräässä 1950-luvun jälkipuolen vaiheessa. Kolmanneksi teos avaa uusia mahdollisuuksia sekä Suomen puolueettomuuspolitiikan alkuvaiheiden kuvan vakiinnuttamiseen että sen tarkistamiseen. Keskityn nyt tähän kysymykseen, vaikka se ei kirjan nimen mukaan olekaan pääteema ja vaikka esim. paneutuminen pakkaskauteen tai noottikriisiin olisi epäilemättä jännittävämpää ja kenties syväliempään analyysiin johtavaa.

Ajanjaksoa 1945—1955 on Suomen sodanjälkeisen ulkopoliittikan kehityksessä totuttu pitämään sellaisena esipuolueettomuuden kautena, jolloin Suomi kyllä jo tähtäsi puolueettomuuslinjalle mutta jolloin linjan

äänekäs avaaminen oli vielä mahdotonta Neuvostoliiton epäluuloisuuden ja Paasikiven varovaisuuden vuoksi. Jakso 1956—1963 taas nähdään kautena, jolloin Suomi ikään kuin patoutuneita sisäisiä voimia purkaen varsin nopeasti kehitti julkilausutun puolueettomuuden linjan ja hankki sille tärkeimpien ulkovaltojen jonkinlaisen tunnustuksen päästen sen jälkeen jatamaan politiikkaansa uudelta tasolta. Tämän tulkinnan perustelut ovat massiiviset jo ennestään ja kokonaisuutena katsoen Jakobsoninkin teos on lisä niihin.

Jakobson tuo päivänvaloon kuitenkin myös eräitä tietoja, jotka voisivat olla hie-man toisenlaisen tulkinnan siemen. Niinpä hän kertoo, kuinka vuosina 1952—1953 ulkoasiainhallinnon piirissä virisi ajatuksia, joiden mukaan puolueettomuuslinjaa voitaisiin ryhtyä konkretisoimaan ja länsisuh-teita aktivoimaan. Saatettiin puhua jopa korostuksen siirtämisestä pois yya-sopi-mukselta. Puolueettomuuspolitiikkansa pe-rusmallin — väistömallin — Suomi loi Jakobsonin mukaan marraskuussa 1954 kiertäessään Neuvostoliiton kutsun Euroo-pan turvallisuuskokoukseen. Voitaisiin siis kysyä, oliko jo 1950-luvun alussa vireillä jonkinlainen hanke puolueettomuuspolitiikan esiinnostamiseksi. Jos oli, mikä sen painoi takaisin?

Tutkijana en sulkisi vielä sitä mahdolli-suutta laskelmien ulkopuolelle, että Suomi jo 1950-luvun alussa olisi valmistautunut puolueettomuuslinjan nopeaan avaamiseen. On syytä muistaa, että pääministeri *Kek-kosen* tunnetussa »pyjamaataskupuhees-saan» jo tammikuussa 1951 puhui Suomen »tietynlaisesta puolueettomuudesta» ja viit-tasi pohjoismaisen yhteistyön kehittämisen mahdollisuuksiin puolueettomien maiden kesken. Tietynlainen puolueettamuusjulis-tuksen esimuoto ilmaantui jo *Kekkkosen* III hallituksen ohjelmaan syksyllä 1951. Se hävisi taas *Kekkkosen* IV hallituksen ohjel-masta, ilmaantui uudelleen *Tuomiojan* ja *Törnngrenin* hallitusten ohjelmiin, katosi jälleen *Kekkkosen* V hallituksen myötä ja pysyi sitten piilossa aina vuoteen 1958 saakka. Kun Suomen hallitusten ohjelman-julistusten ulkopoliittisia osia analysoidaan järjestelmällisesti, käy ilmi, että niissä pit-källä aikavälillä heijastuu selviä kehitys-

linjoja pikemmin kuin satunnaisuutta. Voidaan edelleen viitata siihen, että kan-sainvälinen jännitys laski verraten jyrkästi jo vuosina 1951—52, vaikka sen yleensä ajatellaan laskeneen olennaisesti vasta Geneven hengen myötä 1950-luvun puolivä-lissä. Suomen puolueettomuuspolitiikan toteuttamismahdollisuuksien ilmaantumi-nen on usein laskettu juuri Geneven hen-gen tiliin. Samaa selitysperstusta käyttäen voidaan siis tukea myös sitä ajatusta, että Suomi oli käynnistämässä puolueettomuus-poliittista hanketta jo 1950-luvun alussa. Tarkemmin muistellen tulee vielä mielec-ni, kuinka pääministeri *Kekkonen* puhues-saan vuoden 1955 alussa Suomen suhteesta Pohjoismaiden neuvostoon totesi liittymis-mahdollisuuksien jo hetken näyttäneen »paremmilta kuin nyt».

Ellei olisikaan aihetta perusteellisesti muuttaa sitä näkemystä, että Suomen puolueettomuuspolitiikka varsinaisesti käyn-nistyi 1950-luvun puolivälissä, voidaan eh-kä ainakin sanoa sen jo vuosina 1951—53 kunnolla nytkähtäneen. Samantapainen nytkähdys näyttäisi itse asiassa edeltäneen myös 1960-luvun alussa toteutunutta han-ketta, joka toi Suomen puolueettomuuspoliitiikalle tunnustuksen länsivalloilta. Tä-hän viittaa mielestäni kyllin selvästi ulko-ministeri *Törnngrenin* puhe 10. 5. 59, jossa hän Jakobsonin mainitsemien seikkojen li-säksi totesi myös sen, ettei ajatus tunnus-tusten hankkimisesta ollut uusi vaan että se oli ollut esillä jo aikaisemmin. Avoi-meksi jäävät kysymykset: Milloin? Missä? Mikä esti hankkeen aikaisemman toteutta-misen? Kuluttiko yöpakkaskausi kesken kaiken Suomen ulkopoliitiikan voimavaro-ja yli varastojen kertymän? Tai kääntäen: Olisiko Suomen puolueettomuuspolitiikan perustava hanke toteutunut aikaisemmin, kuin toteutui, jos yöpakkasia ei olisi tullut?

Palatakseni alkuun sanoisin, että *Jakob-sonin* teos kokonaisuutena on ilmeisesti omiaan pikemminkin vahvistamaan ja sel-kiinnyttämään aikaisempia mielikuviani Suomen ulkopoliitiikan kehityksestä kuin organisoimaan niitä uudelleen. Se kuiten-kin lisää kuvaan monia yksityiskohtia ja antaa vihjeitä, joiden varaan uusiakin nä-kemyksiä voisi yrittää kehittää.

Harto Hakovirta